

S'Espalmador, més que una illa formenterera en venda

per Ángel C. Navarro Sánchez

Com és notori, el dia 30 d'octubre de 2015 el Consell Insular de Formentera, reunit en sessió plenària, va aprovar, per unanimitat de tots els grups polítics que el formen, una moció comuna a propòsit de la protecció real i efectiva de l'illa de s'Espalmador, així com sobre la cerca de fons conjunta amb l'Administració de l'Estat, el Govern de les Illes Balears i el propi Consell Insular de Formentera, per a la compra d'aquesta illa, per tal que aquesta, i tot el que conté, siga, per complet, de titularitat pública. Vegeu l'extracte d'aquesta moció a l'annex I.

Com vàrem expressar en aquella sessió plenària –en tant que secretari habilitat nacional de la institució– i ara en feim divulgació, consideram que estam davant una qüestió prou rellevant, i el fons de què es va tractar és ben transcendent, cosa que no sol passar moltes vegades a la vida (el que resumidament podríem anomenar la *venda d'una illa*). Com a dada preliminar o prèvia, vàrem explicar que tot això es podia parlar, discutir o tractar en el si del ple del Consell Insular per mor de les repercussions juridicopúbliques que una tal possible venda (com la que s'ha anunciat), comporta o comportaria, perquè si no fos per això, ni el ple no hauria pogut debatre res ni un mateix, modestament, no hauria hagut d'intervenir ni informar jurídica-ment sobre res, atès que es tractaria d'una eventual i possible venda, previsiblement entre particulars (subjecta al dret privat), sense cap altra derivació pública, o almenys cap derivació pública que fos rellevant.

A dalt, s'Espalmador en una fotografia aèria dels anys cinquanta del segle xx.

Doncs bé, amb l'article present la nostra pretensió és la de difondre tot un seguit de petites reflexions jurídiques de caire administratiu, geogràfic i territorial, sobre aquest assumpte; però també de caire historicopatrimonial i cultural i, finalment, de caire etnogràfic, de tradició juridicocivil i de caire ambiental, centrades en el que significa l'illa de s'Espalmador com a singularitat dins de la singularitat total que representa la mateixa Formentera. Hom trobarà informació més general sobre l'illa en la descripció que l'*Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera* (1995-2015) dedica a s'Espalmador: volum v [Eivissafibló], p. 289–294, any 2001; també consultable en línia: <http://www.eeif.es/intro/intro.html>.

Reflexions jurídiques de caire administratiu, geogràfic i territorial

El fet que s'hagi tractat aquest assumpte de la possible venda de l'illa de s'Espalmador en el ple del Consell Insular de Formentera (i que ara en facem una certa divulga-

ció), en resum, es deu al fet que s'Espalmador, en estar ubicat dins el Parc Natural de ses Salines d'Eivissa i Formentera, té una sèrie de proteccions ambientals de molta repercussió en l'àmbit privat i públic, a més d'estar protegit per la Unió Europea (forma part de l'àmbit d'espais inclosos en la Xarxa Natura 2000) i, també, i en paral·lel, per existir una sèrie de proteccions patrimonials en matèria de béns culturals i de patrimoni històric, per la riquesa de l'illa en tot això, amb l'existència de tot un seguit de drets d'adquisició preferent en les compravendes, per part de les Administracions territorials concernides (dret de tempteig i dret de retracte, que més endavant explicarem), així com, finalment, i en un altre sentit, per les derivacions de la mateixa Llei de costes i les partions del domini públic maritimoterrestre a l'illa, que també existeixen i cal tenir en compte.

I és que, en el supòsit de s'Espalmador, estam davant un exemple que dona *color* i singularitats a la, ja per ella mateixa, molt curiosa i

singular realitat jurídica, geogràfica i administrativa de Formentera, com a territori i com a poder públic, que hem tractat en d'altres ocasions, i més extensament en la més recent (Navarro 2015: 37-132).

Es tracta, en el supòsit de s'Espalmador, de la famosa distinció entre el que és l'illa *geogràfica* de Formentera i el que és l'illa diguem-ne *administrativa*, atès que aquesta darrera engloba l'illa pròpiament habitada de nom Formentera i les illes (i en primer lloc, per extensió superficial, la de s'Espalmador) i els illots adjacents, adscrits tots al terme municipal de Formentera. Amb la particularitat que s'Espalmador també és habitat eventualment, si bé no de manera contínua al llarg de l'any, i hi ha propietats immobles i terrenys —que més avall descriurem— que són els que ara són a la venda, en tant que terrenys inscrits al Registre de la Propietat com a propietats privades, no públiques (aquestes darreres, *per se*, inalienables).

En efecte, no pot ser més curiosa la descripció que consta al Registre de la Propietat (el núm. 4 dels d'Eivissa, que abraça els termes municipals de Formentera —amb s'Espalmador i altres— i el de Sant Antoni de Portmany, en una divisió territorial una mica pintoresca i peculiar). La descripció de s'Espalmador és la següent: «Localización. EL ESPALMADOR. ESPALMADOR. Superficie del terreno: Ha: 82 A: 0 ca: 65,000». I, en descriure-la, pels quatre vents, conforme marca la legislació hipotecària, diu, respecte als «linderos» d'aquesta propietat o finca, «RÚSTICA: otros rústica», el següent: [que confronta] «Norte, El Mar; Sur, El Mar; Este, El Mar; Oeste, El Mar». I la descripció de la finca és literalment la següent: «Isla llamada El Espalmador, sita en las aguas de la isla de Formentera, de doce hectáreas y sesenta y cinco centiáreas de tierra culta con árboles y casas y unas setenta hectáreas de bosque, rocas y arenal, que linda por todos sus vientos con el mar». I ací, pren plena significació jurídica el que amb molt encertat criteri té escrit el jurista mallorquí, doctor en

NOTICIAS CUATRO > Lo último • Explosiones Bruselas • Accidente en Tarragona • No te pierdas

Se vende islote frente a Formentera por 27 millones

Hace 13 años, un millonario ruso pagó 22 millones por Sa Ferradura, frente a Ibiza

27.10.15 | 21:12h. Miguel Ángel Oliver |

Etiquetas: Miguel Ángel Oliver • islote • Formentera • s'Espalmador • venta • isla • Baleares

Un paraíso en venta, casi pegado a Formentera. El Islote de s'Espalmador se vende por 27 millones de euros. Es 1,5 kilómetros cuadrados con un enorme arenal y aguas cristalinas. El gobierno balear estaría dispuesto a adquirirlo, pero "el precio es demasiado alto", ha dicho el vicepresidente segundo del Consell Balear, Bartomeu Escandell. En 2006, un millonario ruso adquirió el islote de Sa Ferradura, de 0,06 kilómetros cuadrados junto a Ibiza por 22 millones de euros.

A dalt, la notícia de la posada a la venda de l'illa de s'Espalmador, segons un dels canals estatals privats de televisió.

Dret i advocat de l'estat, Tomàs Mir de la Fuente (que va ser advocat de l'estat en cap a les Illes Balears i, actualment, és acadèmic de número de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de les Illes Balears), en els recents articles intitulats «Archipiélagos e islas Baleares (mayores, menores y adyacentes) en la Constitución española y el Estatuto de Autonomía» (dins el *Butlletí* núm. XI, d'aqueixa Acadèmia), «Islas en venta» (dins el *Butlletí* núm. XIII) i «La propiedad de (y en) las islas Baleares» (dins el *Butlletí* núm. XIV), d'obligada i recomanada lectura en un assumpte com aquest, i que també es poden localitzar a internet.

I és que, en el fons, totes aquestes particularitats expliciten realitats jurídiques molt específiques i pròpies dels territoris insulars i,

més encara, a les Pitiüses, *per se*. En qualsevol cas, també hi ha diferències, entre s'Espalmador (de l'illa de Formentera) i sa Conillera (de l'illa d'Eivissa), pel fet que aquesta darrera no està ni eventualment habitada, el mateix que passa amb sa Dragonera (adscrita al municipi d'Andratx i, per tant, a l'illa de Mallorca), que tampoc no està habitada pròpiament.

Però, com és notori, hi va haver projectes urbanístics —gràcies a Déu que no es varen arribar a enllestir— en els anys setanta del segle XX que pretenien urbanitzar s'Espalmador, el mateix que a sa Dragonera i, amb això, salvant les distàncies, ara ens trobaríem en situacions ben diferents i que farien que poguessin parlar d'illes —autènticament menors o no tant— habitades de manera continuada, com passa amb

A la imatge, la bassa natural de s'Espalmador, coneguda com sa Bassa o s'Estanyol (fotografia: Urrun).

l'illa de La Graciosa (d'una superfície prou considerable, 27'5 km², i amb una població important i constant d'uns 600 habitants), a l'arxipèlag de les Canàries, adscrita al Cabildo de Lanzarote, de tal manera que, en puritat, són set les illes Canàries amb Cabildo, però són vuit, a tots els efectes, les illes Canàries habitades; o també passa en el supòsit, no molt conegut, representat per les Illes Atlàntiques de Galícia (Cíes, Ons, Sálvora i Cortegada), situades davant les costes gallegues, a la zona de las Rías Baixas –amb població constant a la segona de les esmentades i eventual a les altres– i adscrites, totes elles, als termes municipals del territori gallec peninsular; o, ja a la Mediterrània, també ocorre amb Nova Tabarca (o illa Plana), de petitíssimes dimensions, situada a la costa valenciana, just davant Santa Pola, i que pertany al municipi d'Alacant, l'únic exemple que hom pot esmentar de territori valencià insular habitat de manera contínua i permanent, i no pel personal dels espais naturals que configuren d'altres possibles exemples (com també ocorre amb l'illa de Cabrera i adjacents, de l'illa de Mallorca, i pertanyent, encara que puga semblar sorprenent per la ubicació geogràfica, el conjunt de l'arxipèlag de Cabrera, al municipi de Palma, i no al municipi de ses Salines, també de Mallorca; i que constitueix, amb la resta d'illes i illots que l'envolten, l'únic parc nacional maritimoterrestre de les Balears, amb el nom de Cabrera).

Tot això que esmentam com a illa habitada (però, sobretot, urbanitzada, en tot o en part) no s'esdevé, en absolut, de cap de les maneres, a s'Espalmador, però podia haver ocorregut i la problemàtica actual de l'illa seria ben diferent. I Formentera com a poder públic, amb el Consell Insular/Ajuntament que la regeix, hauria de distingir entre els serveis a l'illa major (la mateixa Formentera) i els serveis en l'altra illa habitada, si aquesta tingués almenys 50 habitants, fins al punt que, en pura hipòtesi, caldria estar al que diu un Dictamen del Comitè de les Regions sobre «La problemàtica de les regions insulars de la Unió Europea i les seves perspectives de cara a l'ampliació» (2002/C 192/10), donat a Brussel·les el 13 de març de 2002, tal i com es deriva del DOCE [*Diari Oficial de las Comunitats Europees*] de 12 d'agost de 2002, on expressament es diu: «En la Comunicació de la Comissió Europea sobre el “Primer informe intermedi sobre la cohesió econòmica i social” (COM (2002) 46 final), les regions insulars es defineixen como un territori d'almenys 1 km² de superfície, habitat permanentment per una població estadísticament significativa (almenys 50 habitants), sense connexió amb el continent mitjançant estructures permanents, separada del continent europeu per una distància d'almenys 1 km i que no inclogui una capital d'algun dels Estats membres».

És a dir, hem explicat (o teoritzat sobre) un supòsit de ciència –ju-

rídica– ficció, però podia haver estat una realitat si s'hagués urbanitzat, amb totes les repercussions que això comportaria, en tots els sentits. Siga com siga, no podem oblidar que s'Espalmador té una superfície d'unes 137 hectàrees, de les quals unes 80 són de propietat privada (les que ara estan en venda) i la resta corresponen a ús i domini públic del litoral. Un territori que, per estar dins del Parc Natural de ses Salines d'Eivissa i Formentera, i pel conjunt de normativa aplicable, es troba exempt de qualsevol tipus de projecte d'edificació (i d'especulació), però que exigeix preceptivament, des del punt de vista administratiu, una gestió ambiental activa i efectiva, en particular per l'òrgan de gestió del Parc Natural (a través de la Conselleria de Medi Ambient del Govern de les Illes Balears), cosa que dissortadament no s'esdevé o només es produeix en un grau mínuscul, tot això en vistes a mantenir i preservar *tots* els valors de l'illa.

Reflexions jurídiques de caire historicopatrimonial i cultural

Prosseguint amb les nostres reflexions, ens correspon ara donar compte que en el marc de la informació que ens havia estat subministrada per representants dels titulars de les propietats privades (srs. Cinnamond) existents a l'esmentada illa de s'Espalmador, fa un any justament (i que ara ja es pot difondre, en no ser una qüestió reservada o secreta, perquè ja s'ha fet pública la intenció de vendre aquei-

xes propietats) vàrem sol·licitar formalment informació, a propòsit d'una de les possibles derivades de l'eventual venda de les propietats privades existents a la dita illa (per mor de la qüestió de la protecció patrimonial històrica del que hi ha a l'illa), a la Unitat Regional de Patrimoni de l'Estat a les Illes Balears, en nom del Consell Insular de Formentera, sobre la titularitat de les antigues torres de defensa de l'illa de Formentera i de les seues illes adjacents, com ara aquesta de s'Espalmador (a propòsit de la torre de sa Guardiola), en relació al que constà a l'Inventari General de Béns i Drets de l'Estat a les Balears, com a Registre administratiu.

I pel que fa a aquest detall concret, cal aclarir que al Consell Insular de Formentera –ni al Consell Insular d'Eivissa, com a Administració que ha heretat l'arxiu de l'anterior Consell Insular d'Eivissa i Formentera– no hi ha informació concloent, ni tampoc al Registre de la Propietat núm. 4 d'Eivissa (ja esmentat, on s'inclou l'illa de s'Espalmador). L'única informació, i més recent, era –i és– sobre la titularitat d'aqueixes torres, la que es deriva de l'Acta de cessió per part de l'Administració de l'Estat al Consell Insular de Formentera en 15 de maig de 2012, de la torre des Pi des Català, d'aquesta illa de Formentera, per ser restaurada, la qual cosa s'estava realitzant ara fa un any i ja s'ha acabat i la torre ja s'ha obert al públic. Doncs bé, de l'expositiu d'aqueixa Acta de cessió es desprèn que la titularitat de la dita torre de defensa (i de les altres) deriva de la sentència d'11 d'octubre de 1983, del Jutjat de 1a Instància núm. 1 de Palma, mitjançant la qual es reconeixia la titularitat a favor de l'Estat de les torres de defensa existents a les illes d'Eivissa i Formentera (sense perjudici que algunes poguessin estar a mans de particulars i ser evident que s'ubiquen, dins el litoral, en la delimitació del domini públic maritimoterrestre), tot això arran de les actuacions administratives i judicials impulsades per la Direcció General del Patrimoni Artístic, Arxius

A dalt, una de les cases dels majorals de s'Espalmador (fotografia: Antoni Ferrer Abárzuza, Consell Insular de Formentera, Catàleg del Patrimoni Cultural de Formentera).

i Museus del Ministeri de Cultura, dutes a terme en 1979 i derivades, a la vegada, del que va publicar el BOE núm. 54, de 3 de març de 1979, on es donava compte de la «Resolución de la Dirección General del Patrimonio Histórico Artístico, Archivos y Museos por la que se acuerda tener por incoado expediente de declaración de monumento histórico-artístico a favor de las torres fortificadas de las islas de Ibiza y Formentera (Balears)». Per tot l'anterior, vàrem sol·licitar còpia d'aquesta sentència de 1983 i de tota la documentació addicional que ens pogués servir per esbrinar la titularitat de les altres torres de defensa de l'illa de Formentera i, en concret, de la torre de sa Guardiola, a s'Espalmador, és a dir, de tot el terme municipal de Formentera, així com de la que hi ha a l'illa de s'Espardell.

Resultava, i ha resultat, bastant difícil trobar informació al respecte, tot i que des de la dita Delegació Territorial de l'Estat ens contestaren que recordaven haver vist com en la sentència deia que es varen adjudicar a l'Estat les dites torres perquè ningú no va comparèixer, de possibles altres propietaris, ni hi va aportar títols.

En qualsevol cas, totes aquestes vicissituds (i d'altres que explicarem més avall) no apareixen descrites en les inscripcions immobiliàries registrals corresponents sobre les propietats privades existents a l'illa de s'Espalmador (que ara es volen vendre), però és evident, notori i més que patent, que totes elles existeixen i hom no pot obviar-les, perquè la graven, la modulen i la defineixen, de manera indubtable (com també l'existència de vèrtexs i senyals geodèsics, de l'Institut Geogràfic Nacional, IGN), per mor del que significa el dret públic que grava/afecta la propietat privada.

A més a més, les dades físiques i descriptives de l'esmentada torre de sa Guardiola, i el fet que la dita torre, com a monument, és un Bé d'Interès Cultural –BIC– en virtut de l'establert en la disposició addicional primera de la llei 12/1998, de 22 de desembre, del Patrimoni històric de les Illes Balears en relació a la llei 16/1985, de 25 de juny, del Patrimoni històric espanyol (disposició addicional segona i el decret de 22 d'abril de 1949, sobre Protecció dels castells espanyols), apareixen amb fitxa *ad hoc*, en l'anomenat *Catàleg del Patrimoni Cultural de Formentera* [global i d'àmbit urbanístic

A dalt, la capella de Sant Bernat, a s'Espalmador (fotografia: Antoni Ferrer Abárzuza, Consell Insular de Formentera, Catàleg del Patrimoni Cultural de Formentera).

i patrimonial, annexat al Pla Territorial Insular de Formentera/Normes subsidiàries de Formentera; PTI/NS, text aprovat per acord del ple del Consell Insular de data 30 de setembre de 2010, objecte de publicació al BOIB núm. 155, ext., de 27 d'octubre de 2010 i, modificat puntualment, per acord del ple de data 26 de juliol de 2013, objecte de publicació al BOIB núm. 122, de 3 de setembre de 2013]. I pel que fa a aquestos béns concrets, cal considerar que la llei balear –com també la llei estatal– estableix uns drets de tempteig i de retracte obligatoris, en cas d'alienació, a favor de les administracions públiques territorials concernides, que no és només el Consell Insular de Formentera (article 92.4 de la dita llei 12/1998) sinó també l'Administració dependent del Govern de les Illes Balears (si bé, de manera subsidiària, conforme a l'article 91.7 de l'esmentada llei 12/1998), tot això per tal d'evitar qualsevol actuació que pugui provocar un espoli i una destrucció del BIC. A més a més, i com que a s'Espalmador hi ha les runes o restes d'una altra torre, la de sa Torreta, a part de la mateixa torre de sa Guardiola, també estaria/està protegida aquella per l'aplicació de les

regles anteriors sobre les torres i castells i la normativa estatal i balear que s'hi remet.

Aqueixos drets de tempteig i retracte tenen una importància cabdal per a permetre la realització de la compravenda notarial corresponent i, després, per a permetre legalment fer la inscripció d'aquesta actuació en el Registre de la Propietat, i si no s'acompleix amb aqueix règim taxatiu, no es pot realitzar l'operació de compravenda.

Pel que fa a les cases de l'illa de s'Espalmador, també cal recordar que estan incloses, per la seua riquesa etnogràfica i patrimonial, en el citat *Catàleg del Patrimoni Cultural de Formentera*, cadascuna amb la seua fitxa. Hi ha dues cases, la casa principal (amb una capella, seguint l'estil de les de les Pitiüses, dedicada a sant Bernat, dependent de la parròquia de Sant Ferran de ses Roques, com a part de la venda de ses Salines, de Formentera) i la casa dels majorals que treballaven les finques (qüestió que explicarem també, amb detall, al final d'aquest article); i hi ha dues fitxes per tant, una per cada casa. No són aquestes cases ni BIC ni Bé Catalogat, en sigles BC ex llei 12/1998 (no estan incloses en l'específic i concret Catàleg

Insular del Patrimoni Històric de Formentera, com a tal BC, segons la dita llei, que sí que preveu preceptivament el règim del drets de tempteig i de retracte). A més de les cases, també hi ha un pou a s'Espalmador, protegit, el pou de s'Alga, que també està inclòs en l'esmentat *Catàleg del Patrimoni Cultural*. Té la seua fitxa corresponent. No és ni BIC ni BC.

I tampoc no es pot oblidar, que així mateix existeix tota la riquesa arqueològica de l'illa de s'Espalmador, que està protegida en el *Catàleg* anterior, amb la seua fitxa corresponent i que s'hi han trobat almenys quatre jaciments, anomenats Espalmador I a IV, amb les seues corresponents fitxes. No són BIC (ni BC), si bé d'acord amb la dita llei 12/1998, de 21 de desembre, podrien ser-ho, però necessiten la seua declaració *ad hoc*. I si bé no s'han declarat BIC (ni BC) de propòsit, sí que poden ser-ho, d'acord amb l'article 58.3 de l'esmentada llei, i aquí cal ser molt exigents, perquè la llei en això es mostra taxativa (article 58.2), fins i tot en l'exposició de motius, que diu que s'exigeix en tot això una «protecció enèrgica» en matèria arqueològica i paleontològica, de manera que si bé no són BIC (ni BC), però poden ser-ho, i tot dependrà de les possibles excavacions que s'hi facin, com a mínim i com a prevenció, així cal tenir-ho en compte, i cal respectar, com no pot ser d'altra manera, que, si escau, es podrà excavar i, en el seu moment, declarar aquestos possibles BIC i/o BC específics (tret que s'entengui que això últim ho són ja, o tenen una protecció quasi equivalent), en tant que *espais d'interès arqueològic*, i que, potencialment, podrien configurar-se com a BIC (o com a BC).

Reflexions jurídiques de caire etnogràfic, de tradició juridicocivil i de caire ambiental

Finalment tractarem d'explicar, per al general coneixement de l'opinió pública en un assumpte com aquest, tan curiós i singular, i interessant per al dret públic (i també per al dret privat), les repercussions

que té s'Espalmador en la història etnogràfica de Formentera i de la seua tradició, fins i tot en matèria de dret civil.

En efecte, com hem vist, a s'Espalmador hi ha dues cases, amb una riquesa toponímica gran, elles i el que les envolta, en la terra i en el litoral de l'illa. Ara ens detindrem a parlar de la casa principal i de la casa dels majorals que treballaven les finques. Doncs bé, parlar del treball de les finques existents a s'Espalmador, avui completament emboscades i més que abandonades (en ple estat natural), ens porta a una època molt i molt oblidada, però certa, d'explotació de la terra a l'illa, conforme a la més estricta tradició jurídica pròpia d'Eivissa i Formentera, enmig des Freus, justament, i seguint el contracte d'explotació a *majoral*, ara farà més de cinquanta o seixanta anys, abans fins i tot d'aprovar-se la *Compilación de Derecho Civil Especial de las Islas Baleares*, de l'any 1961, que reconegué la institució com a societat rural, moltes vegades anomenada explotació a *mijoral* també, per ser un tracte d'amitges. I tot això comportava treballar la terra, posar-hi en cultiu bones i extenses feixes per al blat; i despedregar, i fer parets de pedra seca; i també conrear bones figueres, com n'hi havia —i encara n'hi ha—, i tenir-hi figueres de pic a la vora de les cases, en ple centre de l'illa; i animals menors, com ara manades de cabres i ovelles, i aviram i també animals majors, com ara bèsties de càrrega per a les feines principals. I, segons que m'han contat, creuar es Pas, entre es Trucadors, dins Formentera, i la mateixa illa de s'Espalmador, amb les mules per a realitzar les feines, i portar-hi tot l'arreu que aquestes feines requerien.

És més, la insularitat extrema de l'illa (és a dir, la insularitat extrema de la vida a s'Espalmador i l'aïllament evident) era tan i tan gran que, segons que m'ha contat el meu sogre (Marià Mayans Serra, en *Mariano d'en Toni Mayans*), el seu blonco i el fill d'aquest (Mariano Mayans i Bartomeu Mayans, conegut com en *Xomeu de s'Espalma-*

És habitual que molts turistes prenguin banys de fang a s'Estanyol, tot confiant, sense cap fonament científic, que són saludables (fotografia: Marina Vela).

dor), quan aquest darrer, en Xomeu i la seua família, treballaven i vivien a s'Espalmador com a majorals, es comunicaven amb la resta de la família, que romania a Formentera, per un sistema de senyals amb focs i fum, a la nit, que encenien darrere de la casa familiar, en concret als pujols que hi ha a la vènda des Brolls, a la zona des pla des Pou, i que permetien veure a prou distància s'Espalmador i viceversa, cosa que significava —en no existir cap edificació a la Savina que impedís les vistes— que vinguessin a Formentera, que volien dir-los alguna cosa, com a senyal de notícia efectiva. I també m'ha contat la meua sogra (Antònia Castelló Guasch, n'Antònia d'en Xico Castelló o de Can Castelló), que la millor manera de venir de s'Espalmador a Formentera que tenia la família que hem esmentat més amunt, era aprofitant les minves que fa la mar al gener i febrer, en què es Pas era molt fàcil de creuar, caminant a peu, per persones i cavalleries, fins al punt que la dona d'en Xomeu de s'Espalmador, na Maria de s'Espalmador, només havia d'arromangarse una mica la gonella, per passar caminant (si no ho feien passant en carro), però que en d'altres ocasions, quan hi havia *touària* i més volum d'aigua, la cosa es complicava més o molt, i llavors les mules no camina-

ven, sinó que es veien obligades quasi a nedar, tot molt ràpid i efectiu, per creuar de l'illa petita a la més gran (Formentera). Un món, com és fàcilment comprensible, avui, per complet periclitat i més que oblidat, amb una vida duríssima (d'extrema insularitat, inimaginable en d'altres bandes) però que rep, ell i les persones que el visquen i ara el rememoren, amb aquest escrit nostre, un petit record i homenatge, per la vàlua del que representà i per expressar, de la manera que hem vist, amb l'esdevenir del temps, un intent de superació de les condicions de vida i d'avanç cap al futur; precisament, el que vivim en els nostres dies.

Per aqueixa raó, tot i que siga en l'actualitat un *desideratum* de quasi impossible realització el relatiu a la recuperació de s'Espalmador (o d'una part de l'illa) com a terra de cultiu, de la manera que hem descrit, resulta que són moltíssims els valors patrimonials, etnogràfics, històrics i de tradició que hi ha a l'illa, i que reben la corresponent protecció per la via de la legislació de patrimoni històric i/o cultural o que són susceptibles de rebre-la. I succeeix que també cal tenir en compte, en paral·lel i igualment rellevant, la normativa ambiental, que és també importantíssima, tal i com es deriva d'estar tot s'Espalmador i les illes i

els illots menors adjacents inclosos en el dit Parc Natural de ses Salines d'Eivissa i Formentera, en virtut de la llei 17/2001, de 19 de desembre, de Protecció ambiental de ses Salines d'Eivissa i Formentera, aprovada per unanimitat pel Parlament de les Illes Balears (i tots els seus antecedents), incloses les proteccions addicionals derivades que es desprenen de la normativa a què es remet la mateixa llei, com ara el Conveni sobre zones humides d'importància internacional, l'anomenat Conveni de Ramsar (i també l'existència de s'Estanyol o *llacuna de s'Espalmador*, amb una protecció addicional *per se* i que és, com ha evidenciat la propietat, per denúncies reiterades, fins i tot a la premsa pititüsa, singularment al *Diario de Ibiza*, un àmbit molt degradat ambientalment per «l'intens flux de turistes que practiquen els banys de fang i per les acampades») i les diverses directives comunitàries europees allí esmentades, sobre protecció.

I, sobretot, cal considerar que està tot l'àmbit protegit per la normativa sobrevinguda posterior a l'esmentada llei 17/2001, de caire ambiental: ja siga l'aprovada per l'Estat (com ara la llei 42/2007, de 13 de desembre, del Patrimoni natural i la biodiversitat), ja siga l'autònoma balear (la representada per la llei 5/2005, de 26 de maig, per a la Conservació dels espais de rellevància ambiental, LECO) i on els drets de tempteig i retracte específics en l'àmbit ambiental que aquesta darrera estableix a l'article 27, són més suaus o menys exigents que els de la mateixa llei estatal esmentada (article 39) amb el seu antecedent, en vigor quan es va aprovar la LECO, la Llei estatal 4/1989, de 27 de març, relativa a la conservació dels espais naturals protegits i de la fauna i flora silvestres; però aqueixos drets de tempteig i retracte a favor de les administracions territorials ambientals existeixen, sense cap dubte, i no se'ls pot obviar. Fins i tot, a causa d'aqueixes proteccions internacionals de caire ambiental, també cal considerar que hi seria part concer-

nida l'Estat, en tant que l'àmbit protegit per la declaració del Parc Natural de ses Salines d'Eivissa i Formentera, on s'ubica s'Espalmador, té una rellevància i protecció de caire internacional on l'Estat també té competències per tal que es preservin els valors ambientals de l'espai.

I, finalment, també cal tenir en compte que és de l'Estat la titularitat corresponent al domini públic maritimoterrestre, sobre la base de les delimitacions fetes en el seu dia, en la dita illa de s'Espalmador, amb tot el que això comporta. Però amb el matis –prou significatiu– que la delimitació d'aquest domini maritimoterrestre no s'ha vist afectada per la disposició addicional 4a de la Llei 2/2013, de 29 de maig, de protecció i ús sostenible del litoral i de modificació de la Llei 22/1988, de 28 de juliol, de costes i per la disposició addicional sisena del Reial decret 876/2014, de 10 d'octubre, que aprovà el nou Reglament de la llei de costes, que obligaven a efectuar un nou *deslinde* (paraula que en castellà explicita, tal volta millor, el fons de l'assumpte) a l'illa *geogràfica* de Formentera i que establí una excepció absoluta dins del conjunt de l'esmentada Llei de costes de 1988; si bé tanmateix aqueixa disposició ha estat declarada inconstitucional per la importantíssima i recent sentència del Tribunal Constitucional núm. 233/2015, de 5 de novembre (BOE núm. 296, d'11 de desembre de 2015), d'una contundència extrema en els fonaments jurídics i que ha declarat la nul·litat de la majoria del precepte –només ha salvat l'apartat 3r, de quatre que en tenia la disposició addicional– i estableix que no hi escau constitucionalment, per prohibir-ho l'article 132.2 de la Constitució, cap singularitat a l'hora d'efectuar la delimitació del demani al conjunt del litoral espanyol, peninsular i insular, per moltes singularitats geomorfològiques que Formentera –l'illa geogràfica– pogués adduir, inclosa la qüestió de les *propietats* i la seua apropiació a l'illa; i, com a molt, però sense que la sentència ho diga, a les casetes varadors i als va-

radors o escars que Formentera té, se'ls *tolera/reconeix*, pel seu ús consuetudinari i innocu relacionat amb les activitats marineres, nàutiques i pesqueres, sempre que siguin de caire i estil estrictament tradicional (en aqueix mateix sentit l'acord del ple del Consell Insular d'Eivissa i Formentera de data 29 d'abril de 2002, que va declarar els de Formentera com a BIC, amb la tipologia de lloc etnològic; objecte de publicació al BOIB núm. 62, de 23 de maig de 2002 i la mateixa idea de protecció, en general, per als més singulars, també per als de l'illa d'Eivissa, que els donà la norma 73a sobre *Edificis i elements etnològics rurals*, en concret al punt 2.4 del Pla Territorial Insular aprovat pel ple del dit Consell Insular en data 21 de març de 2005, i que es va publicar al BOIB núm. 50, de 31 de març de 2005).

Únicament em resta agrair la informació subministrada i la col·laboració prestada de cara a elaborar aquest article, per dues persones que tenen (o tendran) molt a veure amb la plasmació legal d'aquesta compravenda, si al final es materialitza, el sr. Javier González Granada, notari de Formentera, i el sr. Álvaro Esteban Gómez, registrador de la Propietat del Registre núm. 4 d'Eivissa i, per tant, registrador competent a Formentera, inclosa l'illa de s'Espalmador.

Bibliografia

NAVARRO SÁNCHEZ, A. C. (2015). «Formentera, territorio y poder público singular y único en la Comunidad Autónoma de las Illes Balear y en el conjunto de España». Dins: *Revista Jurídica de les Illes Balears* [Palma], núm. 13, p. 37–132. Disponible en línia a l'adreça URL: <http://revistajuridicaib.icaib.org/wp-content/uploads/2015/09/RJIB-13.pdf>.

ÁNGEL C. NAVARRO SÁNCHEZ
SECRETARI DEL
CONSELL INSULAR DE FORMENTERA
PROFESSOR ASSOCIAT DE
DRET ADMINISTRATIU DE LA UIB
LLETRAT DEL CONSELL INSULAR
D'EIVISSA I FORMENTERA, EXCEDENT ■

ANNEX I. SESSIÓ DEL PLE DEL CONSELL INSULAR DE FORMENTERA DE 30 D'OCTUBRE DE 2015.

3.3.9.- MOCIÓ CONJUNTA DE TOTS ELS GRUPS POLÍTICS RELATIVA A CERCAR FONS DE FORMA CONJUNTA AMB L'ADMINISTRACIÓ DE L'ESTAT I EL GOVERN DE LES ILLES BALEARS PER A LA COMPRA DE L'ILLA DE S'ESPALMADOR.

[...] Vist que els membres que assistiren a la sessió de la **Comissió Informativa, del passat 27 d'octubre**, corresponent al tractament d'aquest assumpte, en la seua funció de dictaminar els assumptes que han de ser resolts pel Ple o dels quals aquest ha de quedar assabentat, **EMETEREN DICTAMEN** de la manera que es descriu a continuació, de l'assumpte següent:

"[...] **En conseqüència, els nou membres presents de la Comissió Informativa, PER UNANIMITAT, amb els vots a favor dels següents: cinc representants del grup polític Gent x Formentera, que formen l'equip de Govern; dos representants del grup polític PP Formentera, un representant del grup polític Socialistes de Formentera i un representant del grup polític Compromís amb Formentera, en relació als assumptes que han de ser resolts pel Ple adopta, sobre la base de la proposició transcrita, i de la MOCIÓ CONJUNTA ACORDADA, el següent**

ACORD

ÚNIC.- INFORMAR FAVORABLEMENT el següent:

3.8.- MOCIÓ CONJUNTA DE TOTS ELS GRUPS POLÍTICS DEL PLE DEL CONSELL INSULAR DE FORMENTERA SOBRE PROTECCIÓ REAL I EFECTIVA DE L'ILLA DE S'ESPALMADOR AIXÍ COM SOBRE CERCA DE FONS DE FORMA CONJUNTA AMB L'ADMINISTRACIÓ DE L'ESTAT, EL GOVERN DE LES ILLES BALEARS I AQUEST CONSELL INSULAR DE FORMENTERA, PER A LA COMPRA DE L'ESMENTADA ILLA DE S'ESPALMADOR.

Atès que segons ha sortit a la premsa l'illa de s'Espalmador està en venda.

Atès que s'Espalmador sofreix a l'estiu la pressió de milers de turistes que la visiten en moltes ocasions de forma descontrolada.

Atès que s'Espalmador gaudeix de nombroses figures de protecció territorial, historicopatrimonial i ambiental, que hi fan impossible l'especulació, sobre la base de la informació jurídica i de fons subministrada pel secretari de la corporació.

Atès que en el passat l'Administració autonòmica balear ja va comprar els terrenys de sa Tanca d'Allà Dins as Cap [de Barbaria] i de Can Marroig.

Atès que poden existir fons europeus per l'adquisició de finques pel seu valor ambiental i territorial com n'és el cas.

Per tot l'exposat, els grups polítics de la corporació, proposen al Ple que adopti el següent

ACORD

PRIMER.- Instar el Govern de les Illes Balears a destinar els fons i els mitjans necessaris per a garantir la protecció real i efectiva de l'illa de s'Espalmador.

SEGON.- Instar el Consell Insular de Formentera a cercar fons de forma conjunta amb l'Administració General de l'Estat, i el Govern de les Illes Balears, per a la compra de l'illa de s'Espalmador".

[...] Tot seguit, per tal d'il·lustrar els presents en un tema tan rellevant (i amb tantes derivades) com aquest, parla el **secretari de la corporació**, i diu que es veu en l'**obligació taxativa d'informar jurídicament**, abans de la votació, les derivacions i conseqüències d'aquest assumpte i, com a qüestió preliminar, diu que si es pot parlar en aquest plenari de tot això, és per mor de les repercussions jurídicopúbliques que una tal possible venda (com la que s'ha anunciat), comporta, perquè sinó fos per això, no hauria d'intervenir ell en absolut ni aquest plenari debatre res, atès que es tractaria d'una eventual i possible venda entre particulars (subjecta al dret privat), sense cap derivació pública o sense cap derivació pública rellevant.

[...] Una vegada exposada la proposta d'acord el senyor president demana que es sotmeti a votació.

En conseqüència, sotmès a votació dels 13 membres presents, d'un total de 17 que formen el Ple, s'adopta, per unanimitat (dels 8 membres presents del grup polític Gent x Formentera, que formen l'equip de Govern; dels 2 representants presents del grup polític PP Formentera, del representant present del grup polític Socialistes de Formentera i dels 2 representants del grup polític Compromís amb Formentera), el següent

ACORD

PRIMER.- Instar el Govern de les Illes Balears a destinar els fons i els mitjans necessaris per a garantir la protecció real i efectiva de l'illa de s'Espalmador.

SEGON.- Instar el Consell Insular de Formentera a cercar fons de forma conjunta amb l'Administració General de l'Estat, i el Govern de les Illes Balears, per a la compra de l'illa de s'Espalmador.